

Hannah Arendt’in Siyaset Felsefesinde İktidar ve Şiddet İlişkisi

Oğuzhan KOCA *

Betül ŞİMŞEK**

Özet: Kavramsal olarak şiddetin, biri dar, diğeri geniş olmak üzere iki farklı tanımlaması yapılabilir. Dar anlamda şiddete ‘doğrudan şiddet’, yani fiziksel şiddet de denebilir. Geniş anlamdaki şiddet ise ‘dolaylı şiddet’i ifade etmektedir ve doğrudan şiddet kadar açık bir tanımı yoktur. Dar anlamda veya geniş anlamda fark etmeksizin şiddet, diyalogun kifayetsiz kaldığı, sözün çaresizleştiği bir iletişimsizlik halidir.

Şiddetin tanımı, amaçları, türleri, araçları ve uygulanma yöntemleri bir takım farklılıklar gösterse de, genel anlamda şiddet, doğrudan ve/veya dolaylı olarak karşılıkine zarar verme durumudur. Şiddet aynı zamanda bireysel, kitlesel veya siyasal boyutta da karşılaşılabilen bir zor ve zulüm halidir.

İnsanlar bir arada ve bir otorite altında yaşamaya başladıklarından beri, sonsuz bir özgürlük istemini ve öngörülemez iç ve dış tehlikeleri beraberce hissetmektedir. Bu noktada siyasetin, gerektiğinde düzenin selameti, toplumun güvenliği ve devletin huzuru için zora/şiddete başvurması gerekebilmektedir. İktidar ise siyaset kurumunun merkezinde yer alarak şiddetin yerine, yönüne, zamanına, dozuna karar vermektedir.

Faşizmin yükseldiği bir dönemde Almanya’da doğan ve hayatının önemli bir kısmını bu ülkede geçiren siyaset bilimci Hannah Arendt, şiddetin tarihi, kökenleri, kaynakları gibi hususlar üzerine yaptığı özgün çalışmalarla bilinir. Bu çalışmanın amacı da, Hannah Arendt’in siyaset evreninde iktidar ve şiddet kavramlarını ortaya koyarak onun bu kavramlar arasında kurduğu ilişkiyi açıklamaktır.

Anahtar Kelimeler: Hannah Arendt, iktidar, siyaset, şiddet.

POWER AND VIOLENCE RELATIONSHIP IN HANNAH ARENDT’S POLITICAL PHILOSOPHY

Abstract: Two different definitions can be made conceptually as violence, one narrow and the other wide. In the narrow sense, violence can also be 'direct violence', that is, physical violence. Violence in the wide sense refers to 'indirect violence' and is not as clear as direct violence. Violence, in a narrow sense or wide sense, is a lack of communication, in which the dialogue becomes ineffective and the word becomes helpless.

Although the definition, aims, types, means and methods of violence differ a lot in terms of violence, violence in general is directly and / or indirectly damaging to the other. Violence is a form of hardship and persecution that can also be encountered on an individual, mass or political scale.

* İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.

** Yeditepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğrencisi.

Ever since people started to live together under one authority, they feel an endless desire for freedom and unforeseen internal and external threats together. At this point, politics, if necessary, orderliness, security of the society and the state may need to resort to force for peace. Power is at the center of the political institution and decides instead of violence, direction, time, and dose.

Hannah Arendt, a political scientist who was born in Germany at the height of fascism and spent a significant part of her life in this country, is known with unique works on the history of violence, origins and sources. The aim of this work is to reveal the notions of power and violence in the political universe of Hannah Arendt and to explain the relation that established between these concepts.

Key Words: Hannah Arendt, power, violence, politics

Hannah Arendt’in Siyaset Feslefinde İktidar Ve Şiddet İlişkisi

Giriş

Başta psikoloji olmak üzere birçok dalda tanımlamaları yapılan şiddet, kabaca “insana zorla ve/veya baskıyla bir şey yaptırmak” manasına gelir. Siyasal şiddet de, bir toplumsal sistemin parçaları olarak bulunan farklı grupların birbirleri arasında veya devletin bu gruplara karşı, egemenliğini kullanma hakkına dayanarak veya dayanmayarak fark etmeksizin uyguladığı zordur.

Doğal haklar teorisine göre şiddete maruz kalan kişi, maruz kaldığı durumdan dolayı uğradığı zararın giderilmesini, toplumun bir araya gelerek oluşturduğu ve doğa yasalarını bulup keşfetmeyi ve bunları uygulamayı şiar edinmesi gereken devlet mekanizmasına bırakmalı, devlet mekanizması da bunu tarafsız bir biçimde adilane olarak dağıtmalıdır.

Devletin fonksiyonlarını kullanan temel birim olarak iktidar da şiddetin uygulanmasında, kurumsallaşmasında, dozunda vs. temel belirleyici durumundadır. Buna göre, o toplumdaki siyasal iktidar, devletin meşru zor kullanma tekeline dayanarak ve bunu kullanarak kendisini desteklemesi için veya tam da desteklemediği için şiddetin tonunu farklı gruplar üzerinde farklı seviyelerde değiştirebilmektedir.

Siyasal teoride ‘şiddet’ dendiğinde çalışmalarını akla gelen ilk birkaç isimden biri olan Hannah Arendt, şiddetin belki de insanlık tarihi boyunca en fazla boy gösterdiği iki dünya savaşı döneminde yaşamış ve eserler vermiş bir isimdir. Kamusal alan, özel alan, totalitarizm, otorite, egemenlik, özgürlük gibi konular başta olmak üzere çok farklı alanlarda eserler veren, son derece verimli bir felsefeci ve teorisyen olan Arendt’in çalışmaları incelendiğinde, anahtar kavramın genelde şiddet olduğu görülür.

Bu çalışmada da Hannah Arendt’in iktidar ve şiddet üzerine olan tespitleri ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Bu maksatla ilk olarak Arendt’in yaşamından ve siyaset felsefesini oluşturan genel çerçeveden kısaca bahsedilecek, ilerleyen bölümde iktidar-şiddet ilişkisinin genel bir çerçevesi çizildikten sonra son bölümde de Hannah Arendt’in siyaset felsefesinde iktidar ve şiddet ilişkisi analiz edilmeye çalışılacaktır.

Hannah Arendt’in Yaşamına Ve Siyaset Felsefesine Kısa Bir Bakış

Hannah Arendt 14 Ekim 1906 yılında Hannover’de, bir Yahudi mühendisin tek çocuğu olarak doğdu. Marburg ve Freiburg’da üniversite eğitimini tamamladıktan sonra Heidelberg’de Martin Heidegger ve Karl Jaspers’ten felsefe öğrendi ve yirmi iki yaşında yine burada doktorasını verdi.

Hitler’in iktidara gelmesi üzerine 1933’te Almanya’dan ayrılarak Fransa’ya geçti ve Yahudi göçmen hareketi içerisinde aktif olarak yer aldı. 1940’a dek çeşitli Yahudi örgütlerinde sosyal görevli olarak çalıştı. 1953 yılında Princeton’da Christian Gauss konferanslarına çağırıldı. Böylece California, Chicago, Columbia, Northwestern, Cornell ve başka üniversitelerde verdiği dersleri içeren seçkin bir akademik kariyer başladı. New York’taki New School for Social Research’de felsefe profesörü oldu. Hannah Arendt, 04 Aralık 1975 yılında öldü.

Çok çeşitli konuları kapsayan eserlerinde, herkesin katılımına açık özgür bir kamusal alan kavramının ağır bastığı bir siyaset teorisi geliştiren Arendt, ününü daha çok on dokuzuncu yüzyıldaki totaliterliğin doğuşunu emperyalizmin yükselişine ve antisemitizme; totaliterliğin güç kazanmasını da, geleneksel ulus-devletin çözülmesine bağlayan görüşüne borçludur.

Arendt’e göre yirminci yüzyıl, savaş ve devrimlerin, dolayısıyla da şiddetin yüzyılıdır (Gürbüz, 2010: 6). Şiddet politik bir eylem olmakla birlikte savaş ve devrimle de alakalıdır. Ayrıca savaş olgusunun yirminci yüzyılda varlığını devam ettirmesinin sebebi de siyasal alanda/anlamda yerine koyabilecek nitelikte bir olgunun hala yerine konulamamış olmasındandır.

Arendt’in siyasal ve felsefi görüşleri, dünya savaşlarının gölgesinde ve faşizmin yükseldiği Nazi Almanya’sında yetişmiştir. Arendt’in düşünceleri üzerine derin etkileri olan başlıca filozoflar Immanuel Kant, Karl Jaspers, Soren Kierkegaard gibi isimlerdir. Ancak yaşamındaki en ciddi kırılma noktası, hocası Martin Heidegger ile tanışması olmuştur.

Savaş ve şiddet olgusu, Hannah Arendt’i etkilemiş ve tüm felsefesinde ve eserlerinde kendisini göstermiştir (İliklerden, 2013: 9). 1933 yılında doğduğu ülkeyi terk etmek zorunda kalınca Amerika’ya göç eder ve kendi ifadeleriyle burada yaşadığı sürgün, gözaltı ve evsizlik gibi deneyimler, O’nun felsefesini belirlemiştir. Öte yandan iktidar kavramına getirdiği farklı bakış açısı da yirminci yüzyıl siyasal teorisi açısından önem taşır. İktidarı salt bir ilişkiler alanı olmaktan çıkararak dar ve kuşatıcı tanımının ötesine geçer. Arendt, iktidarın içinde barındırdığı gizil anlamlarını ortaya koymasıyla ve onun şiddet ile olan etkileşimini hususunda yazılarıyla, bugün bu konuda yapılan çalışmalara güçlü referans noktaları sağlamaktadır. Aynı şekilde modernizm üzerine getirdiği farklı yaklaşımlar da bugün sıklıkla dönülüp bakılan ve yeni anlamlar çıkarılan güzide yaklaşımlardır. Yine, aşağıda da bazılarına değinilecek olan, kamusal alan-özel alan ayrımı, sivil itaatsizlik, özgürlük, otorite, totalitarizm gibi kavramlara ilişkin bazı yaklaşımlar, Arendt ile beraber farklı ve özgün yaklaşımlara kaynaklık etmiştir.

İktidar ve Şiddet İlişkisinin Temelleri

Doğal haklar teorisine göre insanlar, belli bir otorite altında yaşamaya başlamadan önce doğa yasalarının kurallarına göre hayatına devam ediyordu ve insanlar bu dönemdeyken, tam bir serbestiyet ve özgürlük içindeydi. Doğal haklar teorisi, yapılması gerekenin de bu dönemdeki doğa yasalarının keşfedilerek toplum yaşamının bu çerçeveye göre sürdürülmesi gerektiğini ifade eder. Buna göre bireyler doğa durumundayken bir eşitlik içindedir. Ancak bu ortamda özgürlükten anlaşılması gereken mutlak bir özgürlük değil, bireylerin ancak toplum içinde birbirlerine zarar vermedikleri zaman özgürce yaşayabilecekleri bir çerçevedir. Dolayısıyla bireyler davranışlarında ne kadar özgür olsa da, doğa durumundayken onu yöneten doğa yasası ile bağlıdırlar. Bu yasa, başta mülkiyet ve beden olmak üzere başkalarının özgürlüğüne zarar vermemeyi şiar edinir (Locke, 2010: 100)

Her yasa gibi doğa yasası da, yasayı ihlal etmek ve uymak istemeyen kişilere karşı toplum düzeninin selameti için korunmak zorundadır. Bunun için yasayı ihlal eden kişiye karşı, diğer insanların güç kullanma yetkisi vardır. Yalnız, yasayı ihlal edene verilecek ceza, kişiyi işlediği suçtan alıkoyabilecek ve verdiği zararı tazmin edecek kadar olacaktır. Böylece her insanın suçlu kişiyi cezalandırma ve kanunu uygulama hakkı bulunmaktadır (Şahinoğlu, 2015: 18). Uygulanacak yaptırım, hem başka insanların da aynı suçu işlemeleri konusunda caydırıcılık yaratacak hem de işlenen suçtan dolayı mağdur olan kişinin zararını telafi edecektir. Çünkü insanlar, özgürlüğün mümkün olduğu doğa halinde kendi canlarını,

mallarını, mülkiyetlerini, haklarını başka insanların müdahalelerine karşı “tek başına” savunabilmek gücüne sahip değildir.

Burada sorun, zarar veren kişiye kimin ve ne ölçüde ceza vereceği sorunudur. Burada mağdur olan kişinin cezayı vermesi durumunda, ortaya çıkacak olan sorunlar bir çırpıda akla gelebilir. Örneğin mağdur, yaşadığı zarardan dolayı öfkesine yenik düşerek yalnızca kendisine zarar vereni değil, zararın verilmesiyle ilişkisi olmayan etrafındakileri de cezanın kapsamına dâhil edebilir. Bu da barizdir ki ortaya aşılması gereken bir problem çıkaracaktır. İşte doğal haklar teorisinin doğa yasalarından yola çıkarak bu soruna verdiği cevap, insanların bir araya gelerek bu konudaki yetkiyi aralarında anlaşarak bir makama (burada modern devlete) devretmesi ve bu makamı kontrol eden iktidar kullanıcılarının, o makamı oluşturan tüm insanlar adına yansız ve doğru karar verebilmesi şeklindedir (Locke, 2010: 98)

Böylece teoride artık ihtilaf yaşayan insanların başvuracakları bir mercii bulunmaktadır. Bu mercii, kişilerin haksızlığa uğramalarını engelleyeceği gibi, meydana gelen karışıklıklarda, konunun gerektirdiği ölçüde cezalandırma yetkisine de sahip olmuştur. İnsanlar bunu, bir araya gelerek ve rızalarıyla oluşturmuştur. Burada Locke, insanların sahip olduğu özgürlükten vazgeçerek başka bir özgürlüğü-azaltıcı mekanizmanın, yani devlet mekanizmasını kontrol eden iktidarın etki alanına girdiklerini şu şekilde açıklar: “öncelikle artık doğru ve yanlışın standart olacak ortak kararlar alınan kurulmuş, yerleşmiş, bilinen bir kanun ve aralarındaki ihtilaflara karar verecek ortak bir ölçü gerekir. İkinci olarak, kurulan düzene göre, bütün farkları belirlemek için otoriteyle bilinen bir hakim gerekir. Üçüncü olarak, ... cezayı destekleyecek ve onu icra edecek güç gerekir.” (Locke, 2010: 101)

Hannah Arendt’te İktidar ve Şiddet İlişkisi

Şiddet, birçok alanda ve birçok anlamda kendisini sergileyebilecek alanı bularak insan dünyasının adeta gölgesinde beslenen ve zamanı gelsin ya da gelmesin, ortaya çıktığı andan itibaren etkilerinin net bir şekilde görülebileceği hem bireysel hem de toplumsal bir kavramdır. İster bireysel isterse toplumsal olsun, şiddetin birçok nedeni sayılabilir. Bu nedenler birbirinden kopuk ve ayrı ayrı değerlendirmeye tabi tutulmaktan ziyade, birbirleriyle güçlü bir ilişki içindedirler. Bu türden insan davranışlarının derinlerine inmek ve bunları açıklamak daha çok psikoloji alanının işidir ancak bu türden açıklamalar, çalışmanın devamında anlatılacak olan şiddetin iktidarla ve siyasal alanla olan ilişkisini anlamlandırmada ipuçları verebilir.

Birçok dilde şiddet “bir kişiye, güç veya baskı uygulayarak isteği dışında bir şey yapmak veya yaptırtmak; şiddet uygulama ise, zorlama, saldırı, kaba kuvvet, bedensel ya da psikolojik acı çektirme, işkence, vurma, yaralama” (Ünsal, 1996: 30) gibi anlamları içerir. Nermi Uygur da “katılık, öfke, saldırı, zora başvurma, tiksinti, yabani güç kullanımı, şiddet diye nitelenebilir.” (Uygur, 1996: 142) demektedir.

Arendt ise “argüman ya da konuşma olmaksızın ve sonuçlar hesaplanmaksızın eylemin” (Arendt, 2009: 78) şiddet olduğunu belirterek, şiddeti diğer tanımlardan daha geniş bir perspektifle ele alır. Burada Arendt daha çok kolektif şiddetler, ya da diğer bir deyişle şiddetin örgütlü olanı üzerine durur. Bir grubun başka bir gruba veya devletin farklı gruplara uyguladığı şiddeti ifade eden kolektif şiddet, çoğunlukla sistematik ve/veya planlı olduğundan, daha tahripkâr olmaktadır. Arendt, şiddeti “ne canavarca ne de akıldışı” (Arendt, 2009: 77) olarak tasvir ederken, şiddetin nihayetinde bir egemenlik aracı olduğunu, egemenin bu şekilde otorite kurmaya çalışacağını belirtir. Egemen için mühim olan tahakküm ve otorite kurabilmektir çünkü kendisin ancak ve ancak böyle var edebilecektir.

Arendt’e göre şiddet, insan işlerinde oldukça belirgin bir yerde olmasına ve herkesin bunu kabul etmesine rağmen, konu olarak şiddet ile ilgilenmek birçok insan için ilgilenilemeyebilecek bir konudur. Ortada olan ve herkesin açıklıkla gördüğü bir şeyi sorgulamak pek akla gelmez. Zaten gözükten ve en belirgin haliyle gözlemlenebilen bir kavramı incelemek pek düşünülmez (Arendt, 2009: 14).

Arendt, bir fenomen olarak inceleme alanına aldığı şiddeti, bireysel olarak doğruduklarından ziyade, birey-devlet-toplum üçlemesi çerçevesinde ele alır. Diğer bir deyişle Arendt, şiddeti biçimlendirmeye çalışmaktan ziyade, birey-devlet-toplum üçgeninde gelişen ve değişen dünyayla olan etkileşimini incelemektedir (Alkan, 2009: 34) (burada O’na göre devletin şiddet araçlarını bünyesine toplamasında bir sakınca görmeyenler ve bunu destekleyenler için bu konu elbette ki tartışmaya değer değildir zira bu insanlar için şiddet sorunu olmadığına göre tartışılacak bir şey de yoktur.)

Arendt’in analizlerine geçmeden evvel O’nun teorisinde anahtar rolde birkaç kavramı yine O’nun bakış açısından incelemek gerekir. Arendt işe başlarken iktidar, kuvvet, güç, otorite, şiddet gibi kavramların siyasi tarihte ve siyaset literatüründe sanki birbiriyle anlam açısından farklılığı yokmuş gibi, bu kavramların farklılıklarının göz ardı edilerek kullanıldığını belirtir ve bu yüzden ilk olarak bu kavramların açıklamalarını yapar. Doğrusu, Hannah Arendt’in şiddet üzerine “doğrudan” bir şeyler ifade etmediği, bunu bir

tipoloji yaratarak, bir sistematik çerçeve içinde ortaya koymadığı (Alkan, 2009:35) akılda tutulursa, O'nun iktidar-şiddet ilişkisine dair fikirlerinin anlaşılmasında iktidar, kuvvet, güç, otorite gibi kavramlara getirdiği bizatihi açıklık önemli yer tutar.

Arendt'e göre iktidar kavramı bir tür “eyleme becerisi”dir ve bir uyum içinde gerçekleştirilir. İktidar kavramı bir gruba aittir ve ancak bu grup bir arada olduğu sürece iktidarın da varlığından söz edilebilir. Bu açıdan iktidar, bugün anlaşılmanın aksine güçlü bir kişi ya da kişilik değildir. O, iktidar sözcüğünü bu son anlamıyla ve daha başından itibaren bir tür “eğretileme” niyetiyle söylediğimizi belirtir. Bu eğretileme kaldırıldığında ise ortaya çıkan kavram “kuvvet”tir (Arendt, 200: 391). Kuvvet ise daha ziyade bireysel bir kavramdır. Kuvvetin kendince bir özerkliği vardır, yani kuvvet bir karaktere ait bir nitelik olsa da bu başka nesne veya öznelerde kendini gösteremeyecek anlamına gelmez.

Güç kavramına gelecek olursak, Arendt'e göre bu kavramın gündelik yaşamda iki farklı anlamda kullanımı mevcuttur. Bunlardan biri “doğa güçleri”, diğeri ise “koşulların dayatması” şeklindedir. Güç, gündelik dilde şiddetin bir baskı “aracı” olarak kullanıldığı durumlarda, şiddet ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır (Arendt, 2009: 57) Gücün Arendt bağlamında diğeri önemi, iktidar ile ilişkide sembolik anlamda bir değer ifade etmesindedir. Oldukça sık bir şekilde kötü yönüyle kullanılan otorite ise, kişilere ait olabileceği gibi makamlara da ait olabilen; itaat etmesi istenen insanların iktidara dayalı olarak veya olmaksızın itaat etmeyi kabul etmeleri anlamına gelir. Burada Arendt'e göre otoriteyi korumanın en belirgin yolu, ona duyulan saygıyı kaybetmemektir (Arendt, 2009: 59) Tanım olarak şiddet kavramı ise kuvvet kavramına yakındır. Çünkü O'na göre şiddet araçlarının çoğalması demek, kuvvetin çoğalması demektir.

Nihayet Arendt'in iktidar ve şiddet ilişkisine yönelik temel analizine gelecek olursak, yukarıda ortaya koyduğumuz kavramlar çerçevesinde iktidarın rızaya dayanarak veya dayanmadan kabul görme isteğini bazen apaçık, bazen de gizlice dile getirdiğini belirtir. Arendt'in bu konuya dair görüşünü belirten ve bu konuda yapılmış tüm çalışmalara şu veya bu şekilde konu olan en veciz ifadesiyle “şiddet, iktidarın en belirgin dışavurumudur.” (Arendt, 2009: 47) Yani iktidarın dışavurumu, kendisini şiddet olarak şekillendirir.

Sonuç

İktidar ve şiddet, konu olarak temelini, siyaset felsefesinin konuşulmaya başlandığı ilk dönemlerden alarak, kendisini ve etkilerini yaşadığımız döneme kadar sürdürmüş ve

bazen teorideki yerini de terk ederek, örneğin dünya savaşları gibi, pratikteki sonuçlarıyla beraber değerlendirilmiştir.

Devlet, en üst temsil organı olarak şiddet kullanımının meşru temsilcisi olarak anlam kazanmıştır. Bu biçimiyle bakıldığında şiddet, belirli bir siyasi amaç gözetilerek, ortak iradenin adil ve düzenli bir yaşam sürecini gözetten, bir nevi bireyler arasında hakemlik görevi gören yapısı anlamında, siyasal alana taşınmış olmaktadır. Şiddet, siyasal alanın hem kurulmasında hem de düzenlenmesinde bizzat siyaseti oluşturur ve onun bir parçası haline gelir.

Netice itibariyle, Arendt şiddeti iktidarın bir özelliği olmaktan çok, onun dışarıya yansımaları olarak görmektedir. O'na göre, iktidarın kimi uç durumlar haricinde şiddete başvurmasını kuvvet veya güç olarak görmek gerekir. Çünkü iktidar elindeki şiddet araçlarının kullanımının meşruiyetini daha çok yasalardan almaktadır. Bu durumda O'na göre, iktidarın belli bir yasayı korumak adına ortaya çıkan şiddetini zora başvuru veya güç kullanma olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Kaynakça

- Alkan, F. (2009), Modernizm ve Şiddet: “Hannah Arendt”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Arendt, H. (2000), İnsanlık Durumu, (1. Basım), Çev. B. S. Şener, İletişim Yayınları
- Arendt, H. (2009), Şiddet Üzerine, (2. Basım), Çev. B. Paker, İletişim Yayınları
- Locke, J. (2010), Hükümet Üstüne İkinci Tez, (4. Basım), Çev. A. Doğan, İzmir: İlya Yayıncılık
- Stewart, Asime T., (2012), Demokrasi Perspektifinden Totalitarizm Kavramı ve Hannah Arendt, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Şahinoğlu, G. (2015), Hannah Arendt'in Politik Düşüncesinde Şiddet Eleştirisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Uygur, N. (1996), Spinozayla Amor Intellectualis, Cogito, Sayı 6
- Ünsal, A. (1996), Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi, Cogito, Sayı 6.